

Логопсихология пәні бойынша

Кредит саны - 3

Кенжетаев Рахимбек Рапикович б.ғ.к.,
доцент дефектология және әлеуметтік
жұмыс кафедрасының аға оқытушысы.

№ Тақырып/ апта	Тақырыптың атауы	Тақырыптың мазмұны
1	Сөйлеу психологиясының пәні мен міндеттері.	1.1 Тарихи экскурс. 1.2 Алғашқы сөйлеу ауытқуларының пайда болу себептері 1.3 Сөйлеудің лингвистикалық жағы.
2	Сөз және сөйлеу	2.1 Сөйлеудің мағынасы. 2.2 Фонема және дыбыс. 2.3 Сөйлеудің қызметтері.
3	Балалардың сөйлеуінің дамуы	3.1 Балалардың сөйлеу дамуының алғашқы этаптары. 3.2 Сөйлеудің құрылысы. 3.3 Сөйлеудің дамуы.
4	Эмоционалды-еріктік саланың даму ерекшеліктері	4.1 Эмоционалды-еріктік саланың даму ерекшеліктері 4.2 Сезіну және қабылдау 4.3 Тілдің аспектілері мен модальділігі
5	Психологиялық-педагогикалық диагностикаға жалпы түсінік	5.1 Психодиагностиканың ғылымға дейінгі эмпириалық кезеңі. 5.2 Психодиагностиканың ғылыми даму кезеңі. 5.3 Психодиагностиканың аймағындағы тұрғылықты жұмыстары
6	Психологиялық және логопедтік әрекеттің диагноздық құрамы және ұйымдастырылуы	6.1 Психологиялық-педогогикалық тексеру. 6.2 Педогогикалық тексеру. 6.3 Диагностиканың кезендері

Пәнді оқытудың мақсаты:

«Логопсихология» курсын оқытудың негізгі мақсаты студенттерді тіл кемістігі туралы ғылымның пайда болуы мен қалыптасу тарихы; баланың сөйлеу тілінің қалыптасу заңдылықтары мен оның ауытқу механизмдері; тіл кемістіктерінің психолінгвистикалық және клинико-физиологиялық аспектілері; бала тіліндегі бұзылуларды анықтай білу; дифференциалды диагностика негіздері; арнайы мекемелердегі коррекциялық-тәрбиелік бағыттағы логопедиялық көмек негіздері тәрізді теориялық біліммен қаруландыру болып табылады.

Пәнді оқытудағы міндеттер:

«Логопсихология» курсы дефектолог –мамандар даярлап шығарудағы маңызды пәндердің бірі болғандықтан, негізгі міндет – студенттерді теориялық және практикалық жағынан шыңдау,яғни әр түрлі даму ауытқулары бар балалардың (интеллект, анализаторлық, эмоциональдық - еріктік) сөйлеу әрекеттерінің спецификалық ерекшеліктері, қалыптасу заңдылықтары мен оларды жою туралы қажетті білім, білік машықтарын игерту.

Оқу нәтижелері (пәндік және пәндік емес құзіреті)

- тіл туралы ілімнің теориялық және жаратылыстық – ғылыми негіздері жайлы;
 - сөйлеу әрекетінің онтогенетикалық қалыптасу жолдары жайлы;
 - қалыпты және қалыпсыз жағдайлардағы бала тілінің даму заңдылықтары жайлы;
 - тіл кемістіктерінің классификациясын;
 - тіл кемістіктерін анықтаудың мақсатын, міндеттері мен қағидаларын және әртүрлі типтегі арнайы мекемелердегі коррекциялық-педагогикалық көмектер беру мүмкіндіктері жайлы;
 - логопедия ғылымы мен онымен байланысты басқа да ғылымдардың өзекті мәселелерімен және Қазақстандағы логопедиялық көмектер жүйесі мәселелерімен, ғылымдағы жаңалықтармен таныс болу.
-

Логопсихология арнайы психологияның адамның психикалық ерекшеліктерін зерттейтін саласы болып табылады.

Түрлі деңгейдегі ауыртпалықта мен этнологиядағы алғашқы сөйлеу ақаулары кезіндегі психикалық дамудың ерекшелігін зерттеу логопсихологияның пәні болып табылады.

Логопсихологияның міндеттері:

1 Сөйлеу ақауы бар балалардың жеке және әлеуметтік даму ерекшеліктерін зерделеу.

2 Түрлі деңгейдегі ауыртпалықта мен этнологиядағы алғашқы сөйлеу ақаулары кезіндегі психикалық дамудың ерекшелігін зерттеу.

3 Сөйлеу ақауы бар балалардың даму ерекшеліктері мен оларға білім берудің тиімді жолдарын айқындау.

4. Псих коррекция әдістерін әзірлеу және бала кездегі сөйлеу ақауларын алдын алу.

5. Аутизмға ұқсас жағдайлардағы алғашқы сөйлеу мен есту қабілеті ақауларының диф диагностика әдістерін әзірлеу.

Ауызша сөйлеу күрделі процесс ол сөйлеудің:

- 1) фонетикалық;
- 2) лексико-грамматикалық;
- 3) мелодико-интонациялық;
- 4) темпо-ритмикалық жақтарын қарастырады.
- Ол диалогтік және монологтік болып келеді.
Лингвистикалық зақымдалулар фонетикалық, лексико-грамматикалық, мелодико-интонациялық, темпо-ритмикалық және жазбаша сөйлеудің бұзылуы болып бөлінеді.

Дисфония – дыбыс аппараттарының патологиялық өзгерістерінің әсерінен фонацияның бұзылуы. Ол күштің, биіктіктің, дыбыс тембрі бұзылғанда және фонация жойылғанда пайда болады. Кейде дыбысталу механизмінің органикалық және функционалдық бұзылуынан да болуы мүмкін.

Орталық деңгейлік сөйлеудің бұзылуы.

Алалия – мидың сөйлеу процесінің органикалық құлдырауының әсерінен дамымай қалуы немесе қалыптаспауы.

Афазия – мидың ауруға шалдыққанда, бұған дейін формаланған сөйлеудің толығымен және бөлшектеніп жұмсалуды.

Дисграфия – жазу процесінің толығымен және бөлшектеніп зақымдалуы.

Дислексия – оқу процесінің бұзылуы.

Ақаумен сөйлейтін балалардың педагогикалық мінездемесі.

- 1) ФФН дислалияны, ринолалиялы, дизартриялы балалар;
- 2) сөйлеудің жалпы дамымауы (афазия, дислексия, дизартрияға шалдыққан, сөйлегенде лексико-грамматикалық ақау жіберетін балалар.
- 3) сөйлеудің мелодико-интонациялық және темпо-ритмикалық жақтарының ақаулығы (кекештену).

Сөйлеу мен ойлау арасында бірлік бар. Бұл бірлікте басты рольді ойлау атқарады. Сөйлеу мен ойлау қоғамдық-еңбектік практика негізінде бірігеді. Сөйлеумен балалардың дамуының зақымдалуы арлығы тығыз байланыс ойлаудың ерекшелігін анықтайды. СЖА бар балалар 3 топқа жіктеледі:

1) невербальды интеллектісі нормаға сәйкес келетін балалар (27 пайыз);

2) невербальды интеллектісі нормаға сәйкес емес балалар;

3) невербальдық интеллектісі норманың төменгі шекарасымен сәйкес келетін балалар (63 пайыз).

Сөйлеу ақаулары бар балалар өзін қоршаған ортаменгі тілдесу әрекетін қалыптастыра алмайды. Сөйлеу және коммуникативтік қабілеттерін өзара байланысы сөздік қордың кемшілігі болып табыла отырып толық қанды қарым-қатынас жасауға кедергі болады. Коммуникативтік қабілеттері төмен балалардың ойынға деген ынтасы өте енжар дамиды. Мұндай баланың ұжымдағы жағдайы ақау ауыртпалығының деңгейімен байланысты болып келеді. Сөйлеу ақауы бар балаларды зерттеу барысында жоғары сынып балаларының жағдайға қатысты іскери ойындары 2-4 жастағы кәдімгі деңгейдегі сау балалардың ойындарына ұқсас екені анықталған.

Зерттеу барысында балаларды 3 топқа бөлуге тура келді:

- Өте эмоционалды балалар. Оларға үлкенге ұқсау, қоршағандарын өзіне деген махаббатына сенімді болу тән. Олар үлкендердің әрекеттерінің өзгеруіне өте сезімтал болып келеді.
- Эмоционалды тұрғыдан сезімтал балалар. Оларға тәртіп бұзушылық, норма сақтамаушылық тән.
- Үлкендердің қойған талаптарына бейтарап қарайтын балалар. Олар оқуда көбіне белсенділік танытпайды.

В.И.Селиверстов балалардың өз ақауына деген мынадай үш түрлі қатысын атап көрсетеді:

1. Нөлдік деңгей. Балалар өз құрбылары, үлкендермен емін-еркін қарым-қатынас жасайды. Олар ештеңені көңіліне алмайды.

2. Бір қалыпты деңгей. Балалар өз ақауын көрсетпеуге тырысады да, өздерінің кемшілігін жағымсыз түрде қабылдайды.

3. Айқын көрінетін деңгей. Балалар өз ақауын түсініп, соған орай қатты күйзеледію

Г.Ф.Сергееваның айтуынша СЖА бар балаларда сонымен қатар фонематикалық қабылдаудың бұзылуы фонемаларды есту арқылы қабылдауға әсер етеді. Көру қабілеті басқа балалардан ешбір жағынан ерекшелінбейді. Қиындық тапсырманы күрделендіру кезінде пайда бола бастайды. Ол кезде оларға шешім қабылдауға берілген уақыт созылып, затты тану кезінде қателер пайда болады.

Дизартрия, алалияға шалдыққан балалардың оптика-көністік гнозисі төменгі деңгейде болады. Воронова бойынша олар әріптерді шатастырып, жазуға дайын болмай шығады

Қоршаған ортаға деген мінез-құлық пен әсердің түсініксіз болуы.

Алалия

Негізінен, балалар дифференциялық және адекватты реакция кезінде бар жағдайға есеп бере алатын қалыпта болады.

Аутизм

Мотор тәріздес ауытқулар байқалады. Ол кезде адам қол ұштарымен көз айналасында айналдырады, қолындағы заттарымен сілкіп, серпиді, дене тұлғасымен шайқалған түсініксіз бұрылыстар жасап жүреді.

Алалия

Жалпы және ұсақ моторикті аудандардағы түрлі қозғалыс жүйесінің бұзылуы. Біртүрлі адекватты емес стереотиптік қозғалыстар байқалмайды.

Аутизм

Бұл кезде ақыл-ой дамуында дұрыс мөлшерлі (нормалы) және жеделдеткен, шұғыл тоқтап қалған және біртекті емес, сонымен бірге олигофренияның түрлі дәрежелері байқалады.

Алалия

Осы кезде, әдетте, ақыл-естің дамуында кешеуілдеу картинасы көрініс табады, және де сөйлеу қызметімен байланысты процестер зардап шегеді.

Аутизм

Онтогенездің алғашқы кезеңдерінде бала дұрыс дамып келе жатып, ал содан кейін тіл қызметін пайдаланбауы да мүмкін.

Алалия

Әдетте бұл кезде тілдің шығуы мен дамуы кешеуілдейді. Бірақ кей балаларда тілдік негативизімі тілдік қарым-қатынастан тұтастай ажырап та кетпейді.

Сөйлеу ақауларына сөйлеудің бұзылуы, тілдің бұзылуы, сөйлеу дамуының тежелуі, тілдің девианттілігі, балалар афазиясы сияқты атаулар қойылып келді.

Балалар афазиясы ең ескі термин болып табылады. Бұл термин 19 ғасырда қолданылған. Сөйлеудің тежелуі дегеніміз – кішкентай баланың тіліне ұқсас сөйлеу дегенді білдірген.

Девианттік сөйлеу дегеніміз – кәдімгі тілден сапалы айырмашылығы бар дегенді білдірді. Енді былай атау көптеген себептерге байланысты болды.

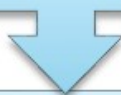

Ақау дегеніміз осылардың барлығынан бейтарап тұратын термин. Бұл дегеніміз – сөйлеуінде ақауы бар балалары мен кәдімгі балалар арасында елеулі айырмашылық бар деген сөз.

ВОЗ терминологиясы

Бұзылу	Қабілеттерінің жоғалуы мен психологиялық, физиологиялық құрылымдардың жұмыс істеуі	
Шек қойылған мүмкіндік	Күнделікті қимылдарды орындаудағы шек қоюлар	
Ақау, кемшілік	Ақау мен бұзылулар кесірінен болған әлеуметтік кәсіптелген (машықталған) кемшіліктер	

Компенсаторлық әдіс дегеніміз-баланы жадта сақтау, сөзге ырғақ табуға дағдыландыру және т.б. коррекция кезінде сөйлеу өзгеру мүмкін.

Фасилитация- жаңаша сөйлеу дағдыларына үйретеді. Сақтау дегеніміз- қалыптасқан дағдыларды дамытып отыру.

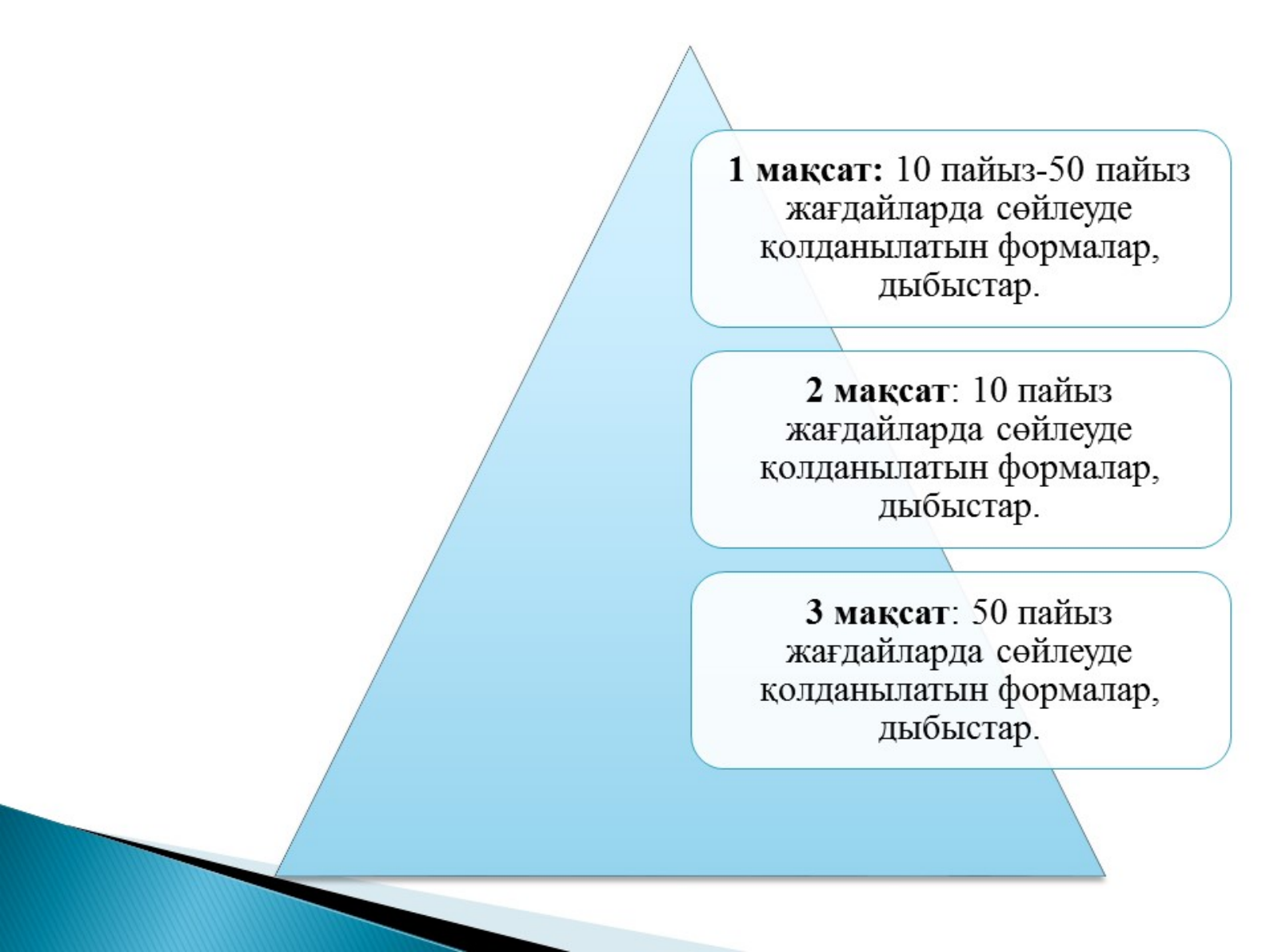
Индукция – оқудан шыққан нәтижені анықтайды.

Фей бала жиі қолданатын ақауларға көңіл бөлуді ұсынады. Бұл мәселенің лингвистикалық қыры боп табылады. Бұл кезде де баланың жақын даму зонасын анықтап алу қажет.

Жақын даму зонасы дегеніміз- жақсы меңгерілген дағды және потенциалды деңгей арасындағы қашықтық. Бұл жағдайда бала алдына бейтаныс мақсат қойылады. Егер де, бала мақсатты 40 пайыз дұрыс қолданса, онда бұл мақсат жақын даму зонасында жатыр деген сөз. Ал егер дыбыс пен форманы 80 пайыз қолданса, онда мақсат орындалды

1 мақсат: 10 пайыз-50 пайыз
жағдайларда сөйлеуде
қолданылатын формалар,
дыбыстар.

2 мақсат: 10 пайыз
жағдайларда сөйлеуде
қолданылатын формалар,
дыбыстар.

3 мақсат: 50 пайыз
жағдайларда сөйлеуде
қолданылатын формалар,
дыбыстар.

Психологиялық диагностика келесі тапсырмаларды шешеді:

- Дефектінің алғашқы және қосымша құрылымындағы байланысты анықтау;
- Осы немесе басқа сөйлеудің бұзылуларына тән, қосымша психосимптоматиканы белгілеу;
- Психикалық дамудың жалпы және өзгеше заңдылықтарын сөйлеудің бұзылуының әр түрлі генезде анықтау ;
- Тұлғаның қалптасуына сөйлеудің бұзылуының әсерін оқыту;
- Психотерапия және психокоррекция әдістерін талдау;
- Психотерапия және коррекцияның әсерін бағалау және критерилерінің айқындығын анықтау.
- Психодиагностика-жалпыпсихологиялық, логопедтік зерттеулерде және практикада өзіндік жалғасы болып табылады.
- Теориялық негіздер психодиагностиканың тиісті психологиялық ғылымдарының аймағында беріледі.
- Психикалық құбылыстың заңдылығы жалпыпсихологияны анықтайтын базалық білім сияқты.

Психодиагностиканы бақылауға тапсырушы болып мыналар түседі:

Сөздік қоры бұзылған адамдардың өздері, мектептік жастан жоғары емес, түзету үрдісінде жақсы динамикалық сөздік проблемаларды қамтамасыз ететін ең мықты мотивациялар;

Басқа мамандар, соның ішінде жалпы мектептер.Өздерінің қомқорлықтарындағы мінездерінің ерекшеліктерін түзету және оқыту үрдісінде жеке тәсілдерді тауып, білуілері;

Баланың ата-анасына осы немесе басқа тілдік дефектінің кемшілікте дамуын болжауда керекті білімдер;

Бақылау тапсырмаларының психологиялық тұжырымды түзетудің қамтамасыз етуі;

Тілдік тексеру оның әртүрлі әдістердің көмегімен, стандарт көмегімен тестік тапсырмалардың , оның ішінде вამедтілігін қажет етпейтін, сенімділік және репрезентивтік түрде іске асады.Стандартизациялық жағдайдан өткізуде тексеріс қатаң талаптар қажет епейді.

1.Тілдің фонетикалық жағын анықтау

а) пәндік суреттер,сөзде әртүрлі тәртіпте тұратын дауыс ырғағы(сөз басына, сөз ортасында, сөз соңында)

б)суреттер және тілдік материалдар(сөз, сөзтіркесі,сөйлем, мәтін)

2.Тілдің фонематикалық жағын зерттеу мақсаты

Суреттер және сөздік материалдар

3.Тілдің грамматикалық және лексикалық құрылымдарының зерттелуі

А) лексикалық тақырыптағы заттық және сюжеттік суреттер,

Б) іс әрекеттерге бейімделетін суреттер;

Әр түрлі заттық бейнедегі суреттер

Бірыңғай заттрды бейнелейтін суреттер, белгілі бір белгімен ажыратылатын.

4 бай сөздің зерттеу матириалдары

А) сюжеттік суреттер

Б) әр түрлі жастағы топтарға арналған сюжеттік суреттер

5Тілдік неализа және синтезді зерттеудің материалдары

А)тілдік материал

Б) зат және сюжеттік суреттер

6 Сөзді жазудың қлпын зерттеу материалдары

А) оқуға арналған мәтін

Б) буындық кестелер

В) әріптер

Г) мазмұндама және диктантқ мәтіндері

Д) көшіруге арналған жазба және баспа мәтіндер.

Әдебиеттер тізімі

Бурлакова М.К..Коррекционно-педагогическая работа при афазии: Кн.для логопедов.-М.:Просвещение,2011

Власенко И.Т.. Особенности словесного мышления взрослых и детей с нарушениями речи.-М.:Педагогика,2012.

Волкова Г.А..Игровая деятельность в устранении заикания у дошкольников:Кн.для логопеда. -М. Просвещение, 2009. Лихачева Е.И., Сабирова А.М. Воспитание и обучение дошкольников с ограниченными возможностями. - Караганда, 2018

Попова М.А., Тимофеева М.Н. Коррекционно-развивающая программа / подготовка к семейной жизни для педагогов сферы специального образования.- Караганда, 2017